

TONE LOTRIČ
ŠKOFJELOŠKI ODRED
(Kratek zgodovinski oris)

Poleti 1944 je vojaško in politično vodstvo IX. korpusa razdelilo območje Gorenjskega odreda na dva sektorja in predvidelo najprej dva odreda: Kokrški odred in Škofjeloški odred. Oba sta bila ustanovljena po ukazu glavnega štaba NOV in POS z dne 30. julija 1944. Na osnovi odloka glavnega štaba NOV in POS je nato štab IX. korpusa imenoval 9. avgusta 1944 prvi komandni kader in vojaške enote, ki naj se vključijo v Škofjeloški odred,

Zaradi dnevnega naraščanja števila prostovoljnih in mobiliziranih borcev, tedanji Gorenjski odred ni več zmožgal obvladati ne organizacije niti operative

Skupina vojaških in političnih starešin Škofjeloškega odreda prve dni decembra 1944. Od leve proti desni: komandant Oto Vrhunec-Blaž (glava se ne vidi), pomočnik komisarja Milan Janežič, odredni skojevec Jurček Mravlje, namestnik komandanta Franc Sivec, šef obveščevalnega centra Janko Keržar-Jelen, odredni kronist in kulturnik Tone Lotrič, komandir kurirskih stanic Filip Bradeško

Komandant Blaž v pogovoru s četnimi in bataljonskimi starešinami

s tolikšnim številom borcev. Istočasno pa je sovražnik v predelu Gorenjske, ki je bila glavno operativno področje Gorenjskega odreda, v precejšnji meri uspel z organizacijo bele garde in je spričo tega nastala nova situacija. Drugi moment je bil nemški polom na frontah, ki je stiskal sovražnika na vedno manjši prostor in s tem relativno večal in jačal njegovo udarno silo proti partizanskim enotam. To se je na Gorenjskem v drugi polovici leta 1944 močno odrazilo in zahtevalo od vojaških poveljstev ustrezne vojaško-organizacijske spremembe.

Zaradi večje udarne moči, večje gibljivosti udarnih enot in da so bile enote s komandami vred istočasno prisotne na čim širšem področju Gorenjske, je štab IX. korpusa razdelil Gorenjski odred 9. avgusta 1944 kar na tri samostojne odrede in s tem ukinil nekdanji Gorenjski odred. Nastali so: Kokrški odred, Jeseniško-bohinjski odred in Škofjeloški odred. Škofjeloški odred se je formiral v Martinj vrhu nad Železniki, na Pučarjevi kmetiji. Dodeljene so mu bile: 3. četa II. bataljona Gorenjskega odreda, 1. in 2. transportna četa Gorenjskega odreda, 1. in 3. minersko-sabotažna četa Gorenjskega odreda ter puškarska delavnica Martinj vrh. Odred je dobil tudi lastno tehniko v Martinj vrhu (op. zadaj) in tri stalne relejne kurirske postaje, za katere je moral skrbeti. Škofjeloškemu odredu je pripadel tudi področni obveščevalni center »Blegoš«, ki je bil organiziran julija 1944 in je obsegal vse severno področje tedanjih belogardističnih Dolomitov. Škofjeloški odred je ves avgust in del septembra porabil za organizacijo svojih enot in se je oblikoval v dva bataljona in štabno četo.

Prvi komandni kader so sestavljali: komandant Ivan Javor-Igor, politkomisar Tone Volčič-Sašo, namestnik komandanta poročnik Boris Žvan, pomočnik komisarja Milan Janežič, intendant Janez Mrak-Žane, telefonist in šifrant Mirko Stare, referent za zveze Stane Vrhunc in propagandni referent Anton Pipan-Črtomir. Čete so bile vključene v odred z lastnim kadrom, pri formiranju bataljonov pa je štab odreda imenoval naslednji komandni kader: v 1. bataljonu je bil vršilec dolžnosti komandanta Franc Košenina, politkomisar Stane Kovač-Rastko, vršilec dolžnosti namestnika komandanta Janez Lušina-Mali, pomočnik komisarja Anton Vogelnik ter intendant Mirko Nadiževce; v 2. bataljonu je bil vršilec dolžnosti komandanta Franc Šmid-Gustelj, politični komisar Lado Rape, vršilec dolžnosti namestnika komandanta Marko Urh, pomočnik komisarja Janez Žontar in intendant Zdravko. Kader se je razmeroma hitro menjal. Prvi komandant Ivan Javor-Igor je odšel na novo službeno dolžnost, prav tako Boris Žvan in mesto komandanta odreda je prevzel kapetan Oto Vrhunec-Blaž, ki je padel 5. aprila 1945, nakar je odredu poveljeval namestnik komandanta poročnik Franc Sivec. Le komisar odreda Tone Volčič-Sašo je ostal na položaju do osvoboditve. Odred je bil dobra šola komandnega kadra, ki ga je štab IX. korpusa vedno znova premeščal v novo nastajajoče partizanske enote.

Enote Škofjeloškega odreda so bile odlično oborožene, imele so vse od avtomatskega orožja do težkega minometa. Pred veliko sovražno ofenzivo mar-

Namestnik komandanta Sivec, komandant Blaž in komandant bataljona Janez Lušina-Mali v Lajšah nad Selci opazujejo sovražnika

ca 1945 je odred imel poleg dveh bataljonov še posebno udarno četo in težki pratežni vod ter številne majhne diverzantske in ostrostrelske skupine. Število borcev je dosegalo do 400 in poprečna oborožitev v mitraljezih je bila na vsakih 10 borcev en lahki mitraljez.

Operativno območje Škofjeloškega odreda je bil desni breg Save od Radovljice do Sentvida, Škofjeloški hribi med Selško in Poljansko Soro do severnih obronkov Polhograjskih Dolomitov, zahodna meja pa so bili Ratitovec, Blegoš in Porezen. Ves čas svojega obstoja so enote Škofjeloškega odreda operirale sredi in v neposredni bližini sovražnih postojank, glavni cilj napadov in ogrožanja sovražnika pa je bila prometna žila, železnica in cesta, Ljubljana—Jesenice, ki je bila za sovražnika življenjsko važna.

Enote Škofjeloškega odreda so na svojem območju izvajale mobilizacijo ljudi in zbiranje materiala za partizansko vojsko ter so v času svojega obstoja mobilizirale in odpremile v razne partizanske enote nekaj tisoč borcev ter ogromne količine hrane, ki so jo zbirale in zaplenjale v osrčju sovražnih postojank. Ena važnih nalog odreda je bilo zavarovanje številnih aktivističnih in partijskih posvetov ter partizanskih kulturnih prireditev, ki so bile organizirane po vsem območju v neposredni bližini gosto posejanih sovražnih postojank in na katerih so se formirale in zaživele prve oblike delovanja ljudske oblasti.

Pri vseh velikih akcijah IX. korpusa na Gorenjskem je odred prešel pod začasno poveljstvo 31. divizije in v sklopu njenih enot vzdrževal razna zavarovanja ter uprizarjal nenadne napade na postojanke, njegove ostrostrelske skupine pa so ubijale sovražne vojake in policiste na pragu njihovih postojank. Tako je odred sodeloval v akcijah 31. divizije oktobra 1944, s katerimi je le-ta razbila sovražne postojanke v Poljanah, na Logu in v Gabrku v Poljanski dolini.

Še večja vojaška operacija 31. divizije, v kateri je bil odred močno angažiran, je bila osvoboditev Železnikov v novembru 1944. Enote odreda so tri dni in noči blokirale sovražne postojanke v Gorenji vasi in ščitile desni bok napadalcem Železnikov do končnega uspeha. Z osvoboditvijo Železnikov je dobil Škofjeloški odred na svojem operativnem območju prvo osvobojeno ozemlje, ki je s kratkimi prekinitvami ostalo svobodno do konca vojne. Železniki so bili sedaj povezani preko Blegoša s Cerknim in so skupaj s Cerkljanskim predstavljali širše območje, kjer so se lahko uveljavile tudi civilne oblasti narodne osvoboditve. Tako kot so čuvalе cerkljansko osvobojeno področje partizanske brigade, so območje Železnikov od 24. novembra 1944 dalje varovale enote Škofjeloškega odreda. Železniki so bili sedaj središče, preko katerega so prevažali prehrano in gonili živino za osvobojeno ozemlje Primorske. Tudi vse mobilizirance iz doline Save so vodili preko Železnikov ter jih razporejali v partizanske enote na sedežu Gorenjskega vojnega področja v Farjevem potoku nad Železniki.

V obrambi Železnikov je odred izgubil več desetih borcev, medtem ko je sovražniku ob vsakem poizkusu vdora prizadel velike izgube v moštvu in materialu. Eden od številnih vdorov na osvobojeno območje Železnikov je bil 9. februarja 1945. Sovražnik se je v ogromni premoči pojavil najprej iz Poljanske doline in se spopadel z odredom v Javorjih in Podvrhu, kjer je bil krvavo odbit. Zato je napadel znova istočasno po Poljanski in po Selški dolini. Odred se je v defenzivnih bojih umikal proti Martinj Vrh, kjer je 12. februarja v visokem snegu s partizansko taktiko zased in bočnih napadov razbil sovražni

napad. Nemci so izgubili poleg komandanta akcije (nekega majorja) nad 80 mrtvih in imeli veliko ranjenih ter so se umaknili v svoje baze.

Ker so bili Železniki v tedanji situaciji važna strateška točka, tako za sovražnika kot za NOV, je sovražnik ob koncu februarja 1945 pod varstvom orožja iz postojanke Selca zgradil vzhodno od Železnikov utrjeno postojanko Sv. Križ in tja namestil 150 mož močno belogardistično in policijsko posadko. S postojanko je zaprl prehod v dolino Save in z ene strani dobil dominantni položaj nad Železniki. Sledila je spet skupna operacija 31. divizije, v kateri je Škofjeloški odred blokiral obnovljene nemške postojanke v Poljanah in Gabrku ter belogardistično postojanko z več kot 100 belogardistov Pri Muretu. V operaciji je sodeloval tudi Jeseniško-bohinjski odred in italijanska divizija »Garibaldi Natisone« ter inženirski bataljon 31. divizije. Postojanko Sv. Križ je napadala in razbila Prešernova brigada v dvodnevni bojih 9. marca 1945. Po premiku enot 31. divizije je Škofjeloški odred ponovno prevzel varstvo osvobojenega območja Železnikov.

V drugi polovici marca 1945 je sovražnik že vidno pripravljaj svojo uničujočo pomladno ofenzivo in odredne enote so se od 18. marca dalje sleherni dan spopadale z manjšimi nemškimi kolonami, ki so tipale po hribovju na obrobju Jelovice in po Selški dolini. Enote odreda so 22. marca po nalogu štaba IX. korpusa zapustile Železnike in se umaknile proti Blegošu in Črnemu vrhu, kjer so se zaradi preboja skozi sovražne obročje zbirale vse bližnje partizanske enote. Škofjeloški odred je v noči na 23. marec odšel skupaj z italijansko bri-

1. četa 1. bataljona s komandirjem čete Ladom Zorkom spredaj in komandantom bataljona Franclem iz Draboslovice ob strani na pohodu iz Cerkna proti Zelinu

Domačini iz Martinj Vrha pobirajo po zadnji nemški ofenzivi marca 1945 padle borece pod Mladim vrhom

gado »Antonio Gramsci« in zaščitnim bataljonom oblastnega komiteja KP za Gorenjsko ter še z nekaterimi manjšimi enotami v vzhodno smer in naj bi se vzhodno od Selc prebil na levi breg Sore. Na tem pohodu so vse enote zašle v sovražno zasedo in je zlasti Škofjeloški odred pretrpel velike izgube v moštvu in materialu. Že ob koncu pomladne ofenzive je padel tudi komandant Oto Vrhunec-Blaž, ki ga je kot namestnik do osvoboditve nasledil poročnik Franc Sivec.

Odredne enote so se po ofenzivi ponovno zbrale na svojem območju, se reorganizirale in čeprav številčno za tretjino zmanjšane nadaljevale svoje vojaške akcije. Nedotaknjena je ostala samo sabotažna enota, ki je bila ob začetku ofenzive v dolini Save in je tam tudi v času ofenzive nadaljevala z diverzijami. Dne 22. aprila 1945 so vse odredne enote zapustile svoje operativno območje in se po nalogu štaba IX. korpusa usmerile proti Gorici.

Pot je bila dolga in glede na naglo spreminjanje situacije so odredne enote spotoma opravile številne vojaške naloge. Dne 29. aprila 1945 je odred vkorakal v Solkan pri Gorici, od koder se je še isti večer moral umakniti močni sovražni koloni, ki se je prebijala po dolini Soče. Že naslednji dan so enote odreda vso to kolono z okoli 300 možmi, potem ko se ni uspela prebiti, na povratku pred Solkanom po kratkem spopadu zajele in razorožile. V noči na 1. maj so odredne enote prodrle v Gorico in po ostrih bojih na zahodnem kolodvoru do 8. ure zjutraj pregnale iz Gorice še zadnje ostanke sovražne vojske.

Škofjeloški odred je bil prvi v Gorici in šele ob 10. uri so prispeli zavezniški tanki, kmalu za njimi pa iz smeri Šempetra enote Prešernove brigade.

Zadnja vojaška akcija odreda je bilo zavarovanje ob ustanovitvi prve slovenske vlade v Ajdovščini. Enote odreda so opravile pot iz Gorice v Ajdovščino peš in v noči od 4. na 5. maj 1945 zavzele položaje na obronkih Trnovskega gozda. Sovražnik se ni pojavil. Na večer so se enote vrnile in se pridružile vseljudskemu veselju v Ajdovščini, naslednji dan pa so se odpeljale nazaj v Gorico.

Škofjeloški odred je bil s 15. majem 1945 ukinjen kot partizanska enota in vse njegove sestavne enote so se priključile enotam Korpusa narodne osvoboditve Jugoslavije (KNOJ).

Operativno območje Škofjeloškega odreda je obsegalo večji del sedanjega območja občine Škofja Loka in tudi v odrednih enotah je bil velik del prebivalcev tega območja. Škofjeloški hribi in Jelovica so bili od začetka zibelka gorenjskega partizanstva in številne enote so že od leta 1941 dalje nosile imena Škofje Loke. Vendar so bile Loška četa, Loški bataljon, Žirovska četa, Jelovška četa in druge reorganizirane in preživeli borci so postali kasnejši komandni kadri v novih enotah. Škofjeloški odred se je kot vojaška enota formiral prav na tem območju, na tem območju je oblikoval in utrjeval ljudsko oblast, na tem območju mobiliziral vedno nove borce in zbiral hrano, na tem območju so krvaveli njegovi borci v neprestanih bojih s sovražnikom in branili prvo osvobojeno ozemlje sedanje občine Škofja Loka. Po vsem tem je naravno, da je občina Škofja Loka kot politično-teritorialna enota s ponosom in s polno upravičenostjo podelila domicil Škofjeloškemu odredu.

Opomba: Po sklepu SAZU in Geografskega društva Slovenije pišemo v imenih naselij tudi drugo besedo z veliko začetnico razen vas, selo, trg, mesto; torej Martinj Vrh, Zali Log, toda Dolenja vas, Ovčja vas. Pomni: Črni Vrh (naselje) — Črni vrh (hrib)!